

225165 - برخی از مسائل و قواعد کلی در علم میراث (فرائض)

سوال

بارزترین احکام مربوط به موارث کدام است؟

پاسخ مفصل

علم فرائض (مواریث) از گرامی‌ترین و شریف‌ترین علوم شرعی است که بسیاری از احکام آن در سه آیه از سوره نساء آمده است، سپس سنت نبوی به تبیین و تفصیل بیشتر آن پرداخته است.

صحابه رضی الله عنهم توجه بسیاری به تحصیل علم فرائض داشتند و تابعین و علمای پس از آنان نیز به آن اهتمام ورزیده‌اند تا جایی که کتاب‌های بسیاری درباره این علم نوشته شد.

اکنون به بیان برخی از مسائل و قواعد کلی این علم می‌پردازیم:

۱. ارث، سه رکن دارد: وارث (کسی که ارث می‌برد) مَوْرَث (کسی که از دنیا رفته و ارث به جا گذاشته) و حق موروث (اموال و املاکی که به جا مانده است).

۲. ارث، سه شرط دارد:

شرط نخست: محقق شدن زنده بودن وارث به هنگام مرگ مورث، یا ملحق کردن او به زندگان از نظر حکم است. مانند بچه‌ای که در شکم است، زیرا جنین نیز به دو شرط ارث می‌برد: نخست، محقق شدن وجود او در رحم به هنگام مرگ مورث، حتی اگر نطفه باشد، و دوم: اینکه زنده به دنیا بیاید و حیات مستقر داشته باشد.

شرط دوم: از دیگر شروط ارث، محقق شدن مرگ مورث یا الحاق او به مردگان از نظر حکم است، مانند شخص مفقود.

شرط سوم: علم به مقتضای توارث، به معنی شناخت سبب ارث (خویشاوندی یا ازدواج یا آزاد کردن) و جهت وارث (فرزندی یا پدري یا برادری یا عمو بودن) و درجه او و مانند آن است.

۳. اسباب میراث سه امر است: نکاح (منظور از آن مجرد عقد نکاح صحیح است و دخول شرط نیست) و ولاء (آزاد شدن برده) و نَسَب (خویشاوندی).

. موانع ارث سه چیز است: بردگی (برده چیزی را به ارث نمی برد)، قتل (قاتل از مقتول چیزی را به ارث نمی برد) و اختلاف دین (کافر از مسلمان و مسلمان از کافر ارث نمی برد).

. وارثان از میان مردان پانزده تن هستند: فرزند، فرزند فرزند رو به پایین (مثلا پسر پسر یا پسر پسر پسر و...)، پدر، پدر بزرگ پدری رو به بالا (مثلا: پدر پدر پدر و...)، برادر تنی، برادر پدری، برادر مادری، برادر زاده تنی و برادر زاده پدری رو به پایین، عموی تنی و عموی پدری رو به بالا، پسر عموی تنی و پسر عموی پدری رو به پایین، شوهر، مرد آزاده کننده.

. وارثان زن ده تن هستند: دختر، دختر پسر اگرچه پدرش رو به پایین باشد (مثلا دختر پسر پسر)، مادر، مادر بزرگ مادری، مادر بزرگ پدری، خواهر تنی، خواهر پدری، خواهر مادری، زن (همسر) و زن آزاد کننده.

ارث بر دو نوع است: فرض و تعصیب. فرض همان سهمی است که شرع برای وارث تعیین کرده است، مانند نصف و یک چهارم و یک سوم و...

تعصیب آن است که وارث باقی مانده ماترک را پس از آنکه اصحاب فرض، سهم خود را گرفتند، بردارد.

. فرض های تعیین شده در کتاب الله، شش تا است: نصف، ربع، یک هشتم، دو سوم، یک سوم، و یک ششم.

نخست اصحاب فروض سهم خود را برمی دارند، سپس اگر چیزی باقی ماند توسط عصبه (صاحبان تعصیب) برداشته می شود و اگر پس از برداشتن سهم صاحبان فروض چیزی باقی نماند، صاحبان تعصیب چیزی بر نمی دارند و این بر اساس عمل به سخن پیامبر - صلی الله علیه وسلم - است که فرمودند: «فرائض (سهمیه های تعیین شده) را به اهل آن بدهید، سپس هر چه باقی ماند را به نزدیک ترین [خویشاوند] مرد [میت] بدهید» به روایت بخاری (۶۷۳۲) و مسلم (۱۶۱۵).

اما تفصیل احکام ارث و بیان همه حالات وارث و شروط ارث در هر حالت نیازمند شرح و تفصیلی است که در این پاسخ مختصر نمی گنجد و می توان به کتاب های تالیف شده در این باره رجوع کرد که از ساده ترین آن ها می توان کتاب «الفوائد الجلیة فی المباحث الفرضیة» اثر شیخ عبدالعزیز بن باز رحمه الله و «تسهیل الفرائض» اثر شیخ محمد بن عثیمین رحمه الله و «التحقیقات المرضیة فی المباحث الفرضیة» اثر شیخ صالح الفوزان حفظه الله را نام برد.

والله تعالی اعلم.